Türk Psikoloji Dergisi
1999, 14(43) 111-119

Türkiye'de Psikoloji Uygulama, Araştırma ve Yayınlarında Etik İlkeler, Tartışma III

Öğretim Üyesi ve Öğrenci İşbirliği ile Hazırlanan Yayınlarda Yazarlık Hakkının ve Sırasının Belirlenmesinde Yardımcı Olabilecek Öneriler

Serdar M. Değirmencioğlu * **Kürşad Demirutku**

Orta Doğu Teknik Üniversitesi

Bilimsel yayınlarda yazarlık hakkı ve sırasının belirlenmesi birçok disiplinde üzerinde daha çok durulan bir konu haline gelmiştir. Bu eğilimin profesyonel açıdan çok önemli olan yayın yapma ve yazarlık haklarının korunması ile olan ilişkisi açıktır. Ancak bu eğilimin görece yeni ve bariz bir nedeni olduğu da söylenebilir. Yazarlık hakkı ve sırasının belirlenmesi daha çok sayıda araştırmacının yayın yapmak üzere işbirliği yapmaya başlaması ile zorlaşmıştır.

Son yirmi yılda yazı başına düşen yazar sayısındaki artış, araştırmaların giderek daha büyük ölçekli ve kapsamlı hale gelmesi, sonuçta da araştırma desteği bulma aşamasından araştırmanın yürütülmesi, verilerin incelenmesi ve yorumlanması aşamasına dek her aşamada daha çok kişinin emeğini gerektirmesinin doğal sonucudur. Yazar sayısındaki artış ayrıca değişik disiplinlerden araştırmacıların daha sık olarak araştırma yapmak amacıyla bir araya gelmesi ve birçok alanda kullanılan yöntemlerin veya analiz tekniklerinin özel bilgi ve beceri, yani uzmanlaşmış ek işgücü gerektirmesi ile de ilgilidir (Holaday ve Yost, 1994). Psikolojide en saygın dergilerin yayın politikaları da çok kapsamlı, çok yöntemli ve disiplinlerarası araştırmaları teşvik etmektedir (örn., Diener, 1998).

Bilimsel araştırmaların gerek kaynakları gerekse hedefleri açısından giderek büyümesi birçok disiplinde araştırma yapan ekiplerin sayıca genişlemesine ve bu ekiplerde doktora öğrencilerinin ve öğretim üyesi konumunda olmayan araştırmacıların sayılarının artmasına yol açmıştır. Bu artış birçok disiplinde çok önemli olan öğrenci-öğretim üyesi işbirliğinin daha da karmaşıklaşmasına neden olmuştur. Öğrencilerin araştırma sürecinde yer alması, bir yandan henüz öğrenim sürecindeyken yayın yapmayı kolaylaştırırken, öte yandan öğrencilerin yayın yapmasını olağanlaştırmış ve yayın sayısı ve niteliğinin özellikle akademik kurumlarca gerek öğrenci gerekse personel seçiminde ağırlık taşıyan bir ölçüt olarak kullanılmasına yol açmıştır. Sonuç olarak, öğrenci-öğretim üyesi işbirliğinin daha sık yayın ile sonuçlanması öğrencilerin yayın sürecinde katkılarının değerlendirilmesi üzerinde daha çok

* Yazışma adresi: Doç. Dr. Serdar M. Değirmencioğlu, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Psikoloji Bölümü, 06531 Ankara.
e-posta: serdar-degirmencioglu@metu.edu.tr

Yazarların notu: Psk. Kürşad Demirutku, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Psikoloji Bölümü Endüstri Psikolojisi Yüksek Lisans Programı öğrencisidir. Yazarlar metin üzerindeki eleştirileri ve önerileri için Prof. Dr. Nail Şahin, Yrd. Doç. Dr. Nebi Sümer ve Metin Özdemir'e teşekkür ederler.

durulmasına yol açmıştır. Özellikle de yazarlık hakkı ve sırasının belirlenmesinde rastlanan sorunların daha görünür durumu gelmesi, bu sorunların üzerinde daha çok durulması gerektiğine ilişkin bir gösterge olarak alınır olmuştur (Madden, 1998; Tarnow, 1999).

Bu yazıda amaçlanan, öğrenci-öğretim üyesi işbirliği ile hazırlanan yayınlarda yazarlık hakkı ve yazar sırasını belirlemeye yönelik süreci tartışmak ve bazı önerilerde bulunmaktır. Yazıda önce yazarlık hakkı ve sırasının belirlenmesinde yol gösterebilecek mevcut etik ilkeler ve uygulamalar tartışılacak, sonra da bu tartışmaya somut bir bir çerçeve oluşturması açısından birkaç örnek durum üzerinde durulacak ve bu durumlar için çözüm önerileri getirilecektir.[1] Bu süreç üzerine araştırmalar hemen hiç olmadığı için bu yazıda ele alınan etkenler ve getirilen öneriler için görgül desteğe gereksinim olduğu da baştan belirtilmelidir.

Konuyla İlgili Mevcut İlkeler ve Uygulamalar

Öğrenci-öğretim üyesi işbirliği ile hazırlanan yayınlarda yazarlık hakkı ve yazar sırasını belirlenirken gerek deneyim, gerekse güç ilişkileri açısından öğrencinin daha çok desteğe gereksinimi olduğu, yanlış uygulamaların öğrencinin hakkının yenmesi ile sonuçlanmasının daha olası olduğu, bu konu ile ilgili mevcut uygulamaların ortak görüşüdür. Örneğin, Amerikan Psikologlar Birliği (APA Etik Kurulu, 1983) bu konudaki yönergesinde öğrencinin tezine dayalı öğrenci-tez danışmanı ortak yayınlarında öğrencinin katkısının, yani tezin, somut olduğunu ve yazarlık hakkı sorusunun tez danışmanı için sorulması gerektiğini belirtir. Tez danışmanı ancak çalışmaya katkısının "hatırı sayılır ölçüde" olması durumunda makalenin yazarlarından biri olabilir. Birinci sıra ise öğrenciye ait olmalıdır. Aynı yerde ayrıca yazarlığa ilişkin sorunların ve olası sürtüşmelerin önlenmesi için öğrenci ve tez danışmanının bu konuda makale yazılmadan önce anlaşmasının daha iyi olacağını belirtilmektedir.

[1] Bu yazı hazırlanırken, özellikle de kullanılan örnek durumlar için Fine ve Kurdek'ten (1993) geniş ölçüde yararlanılmıştır.

Burdaki temel sorun "hatırı sayılır ölçüde" bir katkının nasıl tanımlanacağı ve saptanacağıdır. Yönergedeki belirsizlik, öğrenci-öğretim üyesi ortak çalışmalarında potansiyel çatışmalar ve ikilemler çıkmasına neden olabilir. Etik İlkeler (1992) psikologların sadece hazırlanmasına katıldıkları makaleler için yazarlık hakkı alabileceklerini belirtir. Yazar sırası, göreli bir uzmanlık ve katkı göstergesi olduğu için kişilerin statüsünden bağımsız olarak belirlenmeli ve küçük katkılar başka yollarla (örn., bir dipnot ile) belirtilmelidir. Genel olarak öğrencilerin tezlerine dayalı çok yazarlı makalelerde öğrenci ilk yazar olmalıdır.

Yazarlık Hakkının ve Sırasının Belirlenmesinde Yazarlara Düşen Görevler

Katkının Her Yazar için Saptanması Gereklidir.

Öğrenci-öğretim üyesi işbirliği ile hazırlanan yayınlarda öğrencinin korunmasının öne çıkarılması, güçler dengesinin öğretim üyesi yönünde ağır basmasından ve daha güçlü konumda olan öğretim üyesinin öğrencinin hak ettiği yazarlık hakkını elinden alması ya da öğrenciye uygun yazar sırasını vermemesi kaygısından kaygılanmaktadır. Ancak bu endişe öğrencinin hakkının yendiği gibi, öğrenciye haketmediği halde yazarlık verildiğini de unutturmamalıdır. Yazarlık hakkı saptanırken öğrenci de dahil olmak üzere *her* yazar için yayına yapılan katkının değerlendirilmesi ve benzer ölçütler kullanılması gereklidir.

Öğrenciye haketmediği halde yazarlık verilmesi etik açıdan üç nedenle yanlıştır. Birincisi, hak edilmemiş bir yayını olan öğrenci sahip olmadığı bir profesyonel beceriye sahip olduğu izlenimini verecektir. İkinci olarak bu öğrenci yayını olduğu için yayını olmayan bir akranından daha iyi olduğu izlenimini verecektir. Son olarak, öğrenci gerçekte sahip olmadığı bir takım becerilere sahipmiş gibi algılanacağından, uzmanlığının ötesinde bir takım görevleri (örn., kendi başına bir araştırma yapıp yayınlamak gibi) tamamlaması beklenecektir. Araştırmalar öğrencinin haketmediği halde yazar olarak verilmesinin çok ender olmadığını ve kıdemli öğretim üyelerinin öğrenciye yazarlık hakkı vermede daha cömert

davranabildiğini göstermektedir (Costa ve Gatz, 1992).

Öğretim Üyesine Düşen Görevler

Öğrenci-öğretim üyesi işbirliği ile hazırlanan yayınlarda öğrencinin korunması öncelikli olsa da, bu süreçte öğretim üyesine daha çok görev düştüğü ve sürecin öğretim üyesine *rağmen* işleyemeyeceği ve *karşılıklı güvenin esas olduğu* ortadadır (Tarnow, 1999). Öğretim üyesi yazarlık hakkı ve sırasının belirlenmesi açısından kilit olan işlevi - öğrencisinin yazıya olan katkısının adilce değerlendirilmesini - yerine getirirken, aynı anda öğrencisinin profesyonel açıdan gelişmesinde ve yönlendirilmesinde çok önemli bir rol oynamaktadır. Öğrenci-öğretim üyesi ortak yayınlarının çoğu zaman öğrencinin tez danışmanı ile birlikte yaptığı bir çalışma olduğu göz önünde tutulduğunda öğretim üyesinin bu ikili rolü ve bu rol tanımının *iyi niyete* dayalı olduğu belirginleşmektedir. Sonuçta, öğrenci-öğretim üyesi ortak yayınları için önerilen ilkelerin öğretim üyesinin bu çok yönlü rolünü ve bu role uygun değişik destek ve denetleme mekanizmalarını göz önünde tutması gerektiği ortaya çıkmaktadır.

Öğrenci-öğretim üyesi işbirliği ile hazırlanan yayınlarda öğretim üyelerine düşen görevler hakkında birkaç temel kuraldan söz edilebilir. Öncelikle öğretim üyesi, öğrencisinin söz konusu yayına katkısını öğrencinin mesleki geleceğini düşünerek çok iyi değerlendirmeli ve öğrencinin profesyonel katkısı önemli düzeydeyse kendisine yazarlık hakkı tanımalıdır.

İkinci olarak, öğretim üyeleri, yazarlık hakkının ve sırasının belirlenmesinde adil davranmalıdır. Bu konudaki Amerikan Psikologlar Birliği yönergesi (APA Etik Kurulu, 1983) öğrencinin tezine dayalı yayınlarda öğrencinin katkısının öncelikli olduğunu ve öğrencinin tezden yayın çıkarma sürecinde beklendiği gibi doğrudan ve etkin çalışması halinde ilk yazarın öğrenci olması gerektiğine işaret eder. Tez danışmanı bu süreçte kendi katkısının da yazarlığı hak edip etmediğini değerlendirmeli ve öğrencinin çoğunlukla bağımsız olarak çalışarak çok yetkin bir yayın üretmesi halinde yazarlık istememelidir.

Bu noktada, öğrencinin profesyonel açıdan ne düzeyde olduğu, yani yetkinliği öne çıkmaktadır. Öğrencinin kendi çabasıyla çok yetkin bir yayın hazırlayabilmesi olasılığı, öğrenci-öğretim üyesi işbirliğinin, yayın sürecindeki diğer işbirliklerinde kullanılan ölçütlerle değerlendirilmesi gerektiğini göstermektedir. Yani eğer öğrenci herhangi bir öğretim üyesi kadar profesyonel bir sonuç elde etmişse, bu öğrencinin yazarlık hakkı ve sırası bir öğretim üyesinin yazarlık hakkı ve sırası ne zeminde belirleniyorsa o şekilde belirlenmelidir. Öğrencinin yayın aşamasında öğretim üyesinden çok yardım alması ya da araştırmanın yayına dönüşmesinde asıl yükün öğretim üyesince yüklenilmesi durumunda öğrencinin ilk yazar olmaması söz konusu olabilir.

Son olarak, öğretim üyesi - konumu ve yayın deneyimi gereği - makale yazılmadan önce yazarlığa ilişkin ve karşılıklı beklentilerin çok açık olarak belirtildiği bir anlaşmanın yapılması için önayak olmalıdır. Yazarlık hakkı ve sırasının *ortak* bir karara dayanması en uygun çözüm olacaktır. Karar alınırken öğretim üyesi öğrencisinin özerk çalışabilme becerisine ve yazma isteğine ilişkin yargısına dayanarak yazarlık sırası hakkında bir öneride bulunabilir. Bu anlaşma karşılıklı güveni artıracağı ve daha sonra doğabilecek sorunları ve sürtüşmeleri önleyebileceği için çok önemlidir.

Yazarlık Hakkının Yazarlar Arasındaki İşbölümü ile İlişkisi

Gerek mevcut etik ilkeler, gerekse değişik ortamlarda (konferanslar, e-posta listeleri, lisansüstü öğrenci toplantıları, vb.) edindiğimiz izlenimler yazarlık hakkı ve sırası belirlenirken öğrenci ve öğretim üyesinin konuyu ayrıntılı olarak ele almasının yararlı olduğu yönündedir. Bu uygulamanın bir yandan yazarlığın *nitelik ve nicelik olarak hangi çabaların* sonucu olması gerektiğini, öte yandan da yazarlar açısından işbölümünü ve her yazara düşen görevleri açıklığa kavuşturacağı beklenmektedir. Öğretim üyesi ve öğrencisinin bu konudaki açık iletişimi yazarlık hakkı ve sırasının belirlenmesi sürecini açıklığa kavuşturmanın ötesinde, hem bu süreçte esas olan karşılıklı güveni pekiştirecek, hem de öğretim üyesi ve öğrencisinin alacağı ortak kararın daha adil olmasını ve tarafların bu karara daha sadık kalmasını sağlayacaktır.

Öğretim üyesi ve öğrencisinin ortak yayınlar söz konusu olduğunda yazarlık hakkının ve sırasının nasıl belirlenmesi gerektiği hakkında *olabildiğince erken* bir aşamada konuşması yararlı olacaktır. Danışman öğretim üyesi, araştırma veya yayına hazırlık sürecinin başında (özellikle de birçok öğrenci için ilk araştırma ve yayın olan tez çalışmalarında) öğrencisini, yayınlara profesyonel katkının doğası, yazarlık hakkı ve sırasının anlamı, öğretim üyesi-öğrenci işbirliğinin taraflara getireceği sorumluluk ve yükümlülüklerin yazarlık hakkı ve sırası ile ilişkisi gibi konularda bilgilendirmelidir. Bu süreçte tarafların, özellikle de öğrencinin becerileri ve yapabileceği katkı açıkça konuşulmalı, öğrenciden ne beklendiği açık olarak belirlenmeli ve karşılıklı beklentilerin uyuşması sağlanmalıdır. Eldeki projenin gerektireceği çabanın açık olduğu durumlarda yazarların tam olarak ne tür katkılarda bulunacakları ve buna bağlı olarak yazarlık hakkı ve sırasının nasıl olacağı konusunda da görüş birliği ve uzlaşma sağlanmalı, hatta yazarlar gerekli gördüğünde uygun bir belge imzalanmalıdır. Bazı durumlarda, öğrenci bu kararın verilmesini öğretim üyesine bırakabilir. Böyle durumlarda, yukarıda söz edilen bilgiler verilmek kaydıyla, öğrencinin karar sürecine katılmama isteği saygıyla karşılanmalıdır. Başlangıçta belirlenen hak ve sıra, daha sonra kişilerin katkılarının isteğe bağlı veya elde olmayan nedenlerle değişmesi veya makalenin yayına girmeden önce geniş değişiklikler gerektirmesi gibi durumlarda *mutlaka* gözden geçirilmelidir.

Yazarların Katkılarının Saptanmasında Kullanılabilecek Ölçütler

Gerek psikolojide, gerekse diğer sosyal bilimlerde (örn., Netting ve Nicholscasebolt, 1997) yazarlık hakkı ve sırası için kullanılan ortak ölçütlerden sözetmek pek mümkün değildir.[2] Genel kabul gören bir ölçüt gerekli asgari katkıyı, yani yazarın mutlaka makalenin hazırlanmasına katılması gerektiğini, belirttiği için pek kullanışlı olamamaktadır. Kabul gören diğer bir ölçüt yazarlığın kişinin statüsünden (örn., öğrencilik) bağımsız olarak, yazıya yapılan katkıya dayanılarak belirlenmesidir.

Yazarların katkılarının saptanmasında ortaya çıkan bir diğer güçlük uzun süreli çalışmalarda veya değerlendirme sürecinde birden fazla değişikliğe uğrayan makalelerde başlangıçta üzerinde anlaşılan katkının zamanla değişmesi ile ortaya çıkmaktadır. Öğrencilerin profesyonel gelişimleri de benzer bir güçlüğe yol açabilmektedir. Araştırma başladığında oldukça kısıtlı becerilere sahip olan bir öğrenci becerilerini zaman içinde artırabilir ve araştırmaya giderek daha fazla katkıda bulunabilir.

Yazarlık hakkı için görece daha kabul edilebilir bir ölçüt olarak kişinin makaleye hatırı sayılır ölçüde *yaratıcı* ve *düşünsel* katkısının olması önerilebilir. Bu ölçüt, her ne kadar çok açık olarak tanımlanamasa da, özellikle öğrencilerin sık sık yüklendikleri profesyonel görevler dikkate alındığında şunları içerebilir: *Araştırma desenini geliştirmek, birbirinden farklı kuramsal yaklaşımları birleştirmek, yeni kavramsal modeller geliştirmek, ölçümleri tasarlamak, veri analizine ve analiz sonuçlarının yorumlanmasına katkıda bulunmak, makalenin belli bölümlerini yazmak.* Dolayısıyla bu tip katkılarda bulunan öğrenciler, yazarlık hakkına sahip olabilmelidir.

Bir çalışmaya çok fazla çaba ya da zaman verilmiş olması *tek başına* yazarlık elde etmek için yeterli değildir. Aynı zamanda bu çaba ve zaman yatırımının *profesyonel* bir katkı getirdiğine de - yukarıdaki tanımlar çerçevesinde - hükmedilmesi gereklidir. Öğrencinin yazarlığı gerçekten hak edip etmediği genelde yaratıcı ve düşünsel katkılarının diğer yazarlar tarafından önemli görülmesi ile belirlenmektedir. Kişinin yayına olan profesyonel katkısı, kişiye bu katkı için ücret ödenmesinden bağımsız olarak değerlendirilmelidir. Eğer kişinin yayına önemli bir profesyonel katkısı varsa, bu yazarlık hakkı doğuracaktır. Kişiye para ödenmiş olması kişinin yazarlık hakkının yerini alamaz.

Yazarların Katkılarının Saptanmasında Ortaya Çıkan Sorunlar Nasıl Çözülebilir?

Bu yazıda şu ana dek yazarlık hakkı veya sırası hakkında söylenenlerin genelde sorun önlemeye yönelik olduğu, ancak getirilen önerilerin, özellikle yazarların katkılarına yönelik ölçütlerin,

[2] Sosyal bilimlerdeki uygulamaların, temel bilimler ve tıptaki gelenekselleşmiş uygulamalardan farklı olduğu bilinmektedir.

çok kesin ve üzerinde görüş birliğine varılmış ölçütler olmadığı ortadadır. Kesin ve yaygın kabul gören ölçütlerin yokluğunda böylesine önemli bir konuda belirsizlikler ve sorunların yaşanması gayet doğaldır. Bu konuda uyulması gereken ilkelerin yeterince belirgin olmaması yazarların, özellikle de öğretim üyelerinin, çok dikkatli ve özenli davranmalarını gerektirmektedir. Yazarlık hakkı veya sırası ile ilgili sorunların ender de olsa mahkemeye yansıdığı ve bir yazara çok açık olarak haksızlık yapıldığı saptanan durumlarda diğer yazarların çok ciddi yaptırımlar ile karşı karşıya kaldığı (örn., tazminat ödemek, okuldan uzaklaştırılmak gibi) göz önüne alındığında, yazarların bu süreçte çok dikkatli olmaları gerektiği çok açık olarak ortaya çıkmaktadır.

Yazarlık hakkı veya sırası ile ilgili sorunların doğması durumunda tercih edilebilecek bir yöntem, öğretim üyesinin ve öğrencinin konuyu kendi kurumları içinde resmi olmayan (örn., iki tarafı tanıyan diğer öğretim üyeleri veya öğrencilerin yardımı ile) veya daha resmi yollarla (örn., sorunu Bölüm Etik Kuruluna, Bölüm Yönetim Kuruluna, bölüm başkanına, öğrenci dekanına, taşımak gibi) çözmeleridir. Bu noktada yazarlık hakkı veya sırası ile ilgili sorunların kurum içinde resmi yollarla çözülmesi için gerekli birimlerin (örn., Bölüm Etik Kurulu) çok ender olarak bulunduğu belirtilmelidir. Böylesi bir mekanizmanın bulunduğu kurumlara örnek olarak Pennsylvania Üniversitesi (Madden, 1998) ve bu üniversitedeki Sosyoloji Bölümü (Department of Sociology, 1998) verilebilir.

Yazarlık hakkı veya sırası ile ilgili sorunların kurum içinde resmi yollarla çözülebilmesi için organların oluşturulması halinde, bu organların etkili olması için gerek öğrencilerin gerekse öğretim üyelerinin bu konuda bilgilendirilmeleri gerekecektir. Bu bilgilendirmenin yazılı olarak ve bölüm içindeki bütün öğretim üyelerine ve lisansüstü öğrencilere ulaşılarak yapılması yararlı olacaktır. Dağıtılacak metnin yazarlık hakkı veya sırası ile ilgili sorunların neler olduğunu örneklerle vermesi, yazarların haklarını ve sorumluluklarını belirtmesi, sorunların doğmaması için neler yapılabileceğini ve doğan sorunların nasıl çözülebileceğini olabildiğince ayrıntılı olarak aktarması önerilebilir. Bu tip metinlere örnek olarak Pennsylvania Üniversitesi (Madden, 1998) ve bu üniversitedeki Sosyoloji Bölümü (Department of Sociology, 1998) tarafından hazırlanan metinler verilebilir.

Ayrıca lisansüstü öğrencilerin profesyonel gereksinimlerine yönelik olarak yapılan seminerlerde veya resmiyet içermeyen sohbet toplantılarında dağıtılan bu metinlerin üzerinde durulması yazarlık hakkı veya sırası ile ilgili bilgilendirmenin daha da başarılı olmasını sağlayacaktır. Örnek bir uygulama olarak, Wayne Eyalet Üniversitesi Psikoloji Bölümü'nde Gelişim Psikolojisi Doktora Programı bünyesinde yapılan "Profesyonel Gelişim Toplantıları" verilebilir[3]. Her yıl bu toplantılardan birinde yayın süreci ve bu süreçte karşılaşılan sorunlar ele alınmakta ve yayın yaparken uyulması gereken kuralları yaşanmış örnekler ile aktaran bir metin öğrencilere dağıtılmaktadır.

Son olarak, öğretim üyesi-öğrenci ortak yayınlarında doğan yazarlık hakkı veya sırası ile ilgili sorunların taraflarının bağlı bulunduğu kurum dışında çözülmesi olasılığı da düşünülebilir. Yazarlık hakkı veya sırası ile ilgili sorunların kurum bünyesinde çeşitli nedenlerle (örn., ilgili kurumsal mekanizmanın olmaması, öğrencilerin haklarının yenmesinin kurumsallaşmış bir uygulama olması gibi) çözümlenememesi ya da bulunan çözümlerin taraflardan birini memnun etmemesi durumunda tarafların mesleki örgütlerinden yardım beklemeleri söz konusu olabilir. Ancak dünyada birçok mesleki örgüt (Amerikan Psikologlar Birliği gibi güçlü mesleki örgütler de dahil olmak üzere) yazarlık hakkı veya sırası ile ilgili bir *danışma* veya *sorun çözücü* mekanizmayı henüz oluşturmamıştır.[4]

Örnek Durumlar ve Çözüm Önerileri

Bu bölümde yukarıda sunulan tartışmaya somut bir bir çerçeve oluşturması açısından birkaç görece ilginç örnek durum üzerinde durulacak ve bu durumlar için çözüm önerileri getirilecektir.

---

[3] Bu makalenin ilk yazarı bu toplantılara doktora öğrencisi olarak katılmış ve bu toplantılardan çok yararlanmıştır.

[4] Bu mekanizmaların nasıl kurulabileceği ve neden henüz kurulmamış olduğu bu yazıda ele alınamayacak denli kapsamlı konulardır ve tek başlarına başka bir yazının konusu olabilirler.

Örnek 1: Klinik psikoloji doktora programına kayıtlı bir öğrenci staj yaptığı klinikte bir doktora tezi araştırması yapmıştır. Çalışma konusu öğrenci ve staj danışmanı tarafından birlikte geliştirilmiştir. Tez jürisi doktora tezi danışmanı başkanlığında aynı anabilim dalından bir öğretim üyesi ve başka bir anabilim dalından seçilmiş bir öğretim üyesi ile toplanır. Doktora tezi başarılı bulunduktan sonra, doktora tezi danışmanı bu teze dayalı bir yayın olasılığını gündeme getirir. Öğrenci, makaleyi yazmayı, doktora tezi danışmanı makalenin yazım sürecinde danışmanlık yapmayı, öğrencinin staj danışmanı ise öğrencinin hazırladığı müsveddeleri gözden geçirmeyi üstlenir. İlk müsveddelerde öğrenci, staj danışmanı ve doktora danışmanı sırasıyla birinci, ikinci ve üçüncü yazar olarak belirlenir. Ancak birçok müsveddeden sonra, öğrenci ilgisini kaybettiğini belirtir ve makaleyi verileri yeniden derinlemesine analiz eden doktora tezi danışmanı tamamlar.

Önerilen Çözüm: Tezini veren öğrenci araştırma konusunun belirlenmesine katılmış, araştırma desenini geliştirmiş, veri toplamış ve makaleyi yazmaya başlamış ancak makale yayına tam hazır olmadan bu süreçten çekilmiştir. Bu durumda katkılarından dolayı yazarlık hakkına sahip olmalıdır. Bu karar, "*öğrenci yazım sürecini tamamlasaydı ilk sırayı hakeder miydi?*" sorusuna dayanılarak verilmelidir. Aynı şekilde tez danışmanı ve jüri danışmanının yazarlık sırası da yaptıkları katkılara göre belirlenmelidir. Tez danışmanın yaptığı yeni analizlerin önemine ve makaleyi yazmış olmasına bakılarak birinci, staj danışmanı ikinci, öğrenci ise üçüncü yazar olarak belirlenebilir.

Örnek 2: Bir lisans öğrencisi bitirme tezi için bir öğretim üyesinden danışmanı olmasını ister. Öğrenci bir konu seçer ve araştırmanın ön hazırlığını yapar; öğretim üyesi araştırmanın yöntemini geliştirir; öğrenci verileri toplar ve bilgisayara girer; verileri öğretim üyesi analiz eder ve öğrenci elde edilen verilerin bir bölümüne dayanarak tezini hazırlar. Tez bittikten sonra öğretim üyesi araştırmayı yayına değer bulur. Öğrenci makale yazma becerisinden yoksun olduğu için bunu öğretim üyesi yapar. Hazırlanan makalenin yaklaşık üçte biri öğrencinin bitirme tezinin sonuçlarını, üçte ikisi ise diğer sonuçları içermektedir.

Önerilen Çözüm. Bu durumda öğrenci konuyu seçerek, araştırmanın gerçekleşmesine katkıda bulunarak ve tezini yazarak yazarlığı haketmiştir. Yazarlık sırası belirlemede ise tez danışmanı öğrencinin ilgisi, istekliliği ve katkısı doğrultusunda karar vermelidir. Eğer öğrenci konuya çok ilgili ve çalışmaya istekli ise, öğretim üyesi öğrenciyi bütün araştırmayı içerecek makaleyi hazırlamak için teşvik edebilir ve öğrenciyi makale yazma becerisini edinmesi için destekleyebilir. *Öğretim üyesi bu tutumu ile araştırmacı yetiştirme görevini yerine getirecektir*. Öğrencinin makaleyi hazırlamada başarılı olması durumunda öğrenci birinci yazar olmalıdır. Eğer öğrenci çok ilgili ve istekli değilse ikinci yazar olarak belirlenmeli ve bu yayının öğrencinin bitirme tezini içerdiği bir dipnotla belirtilmelidir.

Örnek 3: Bir psikolog ve bir psikiyatrist ortak bir araştırma yürütmektedirler. Araştırmanın deseni geliştirildikten sonra psikolog öğretim üyesinin danışmanı olduğu bir öğrenci, yüksek lisans tezinin araştırmasını bu araştırmanın bir parçası olarak yapmak üzere araştırma ekibine katılır. Öğrenciye konuyla ilgili birçok makale verilir. Öğrenci ayrıca kendi çabasıyla yeni makaleler bulur; verilerin bir kısmını toplar ve analiz eder; danışmanı olan psikolog gözetiminde tezini yazar. Tez bittikten sonra, ana araştırmanın diğer bölümlerinin analizleri psikolog ve psikiyatrist tarafından ortaklaşa yapılır ve sonuçlar yayına hazırlanır. Öğrenciden yazım sürecine bir katkıda bulunması istenmez.

Önerilen Çözüm: Bu durum farklı bir ikilem içermektedir. Psikolog ve psikiyatrist öğrenciye literatür sağlamış, fikri bulmuş ve öğrenciyi projeye dahil etmişlerdir. Öte yandan öğrenci de ek kaynaklar bulmuş, veri analizine katılmış ve makaleye katkıda bulunan bir tez yazmıştır. Öğrencinin makaleye yaptığı katkılar hatırı sayılır derecede önemlidir ve öğrenci yazarlığı haketmiştir. Ancak makaleye katkısı diğer yazarlardan çok daha az ve profesyonel olarak da alt düzeyde olduğu için öğrenci üçüncü yazar olmalıdır.

Örnek 4: Bir lisans öğrencisi, bir öğretim üyesinin danışmanlığı ile bitirme tezine başlar.

Konuyu öğrenci seçer ve kapsamlı bir literatür taramasından sonra ilgisini çeken bir araştırma başlığı belirler. Öğrenci literatürdearaştırmasına uygun mevcut ölçekler bulamadığı için öğrenci ve öğretim üyesi birlikte yeni bir ölçek geliştirirler. Öğrenci verileri toplar ve girer; öğretim ise üyesi analizleri yapar. Öğrenci öğretim üyesinin danışmanlığı ile tezi yazar ve tezi çok değişiklik gerektirmeden son haline getirir. Öğrenci ve öğretim üyesi bu araştırmanın yayımlanmayı hak eden bir araştırma olduğuna karar verirler. Öğrenci tezi bir makale olarak yeniden yazma becerisinden yoksun olduğu için bu işi öğretim üyesi yapar. Öğrenci ilk yazar olarak belirlenir. Ancak makaleyi değerlendiren hakemler ek analizlerin yapılmasını ve makalenin bu analizlerin sonuçlarını içerecek şekilde genişletilmesini isterler. Bu ek analizler bitirme tezinde bulunmamaktadır.

Önerilen Çözüm: Bu öğrenci kesinlikle yazarlık hakkına sahiptir. Araştırma konusunu bulmuş, literatürü taramış, ölçek geliştirme sürecine katılmış, veri toplamış ve her aşamada danışmanına çok az gereksinim duymuştur. Öğrenci bir lisans öğrencisinden beklenebilecek düzeyin çok üstünde bir başarı sergilemiştir. Öğretim üyesi bunun farkında olduğu için tezin makale haline getirilmesini üstlenmiş, ancak ikinci yazar olmayı kabul etmiştir. Gerekli yeni analizlerin yapılması ve makalenin genişletilmesi için öğretim üyesi ve öğrenci işbölümü yapmak durumundadır. Eğer öğrenci makalenin elden geçmesi aşamasına da katkıda bulunursa ilk yazar olarak kalmalıdır.

Örnek 5: Bir yüksek lisans öğrencisi bir öğretim üyesinin danışmanlığı altında tezini yürütmektedir. Öğrenci konuyu seçer, konuyla ilgili literatür bulur, araştırma desenini geliştirir, veri toplama araçlarını bulur ve yeni araçlar geliştirir, verileri toplar ve bilgisayara yükler, analiz eder ve tezini yazar. Bu süreç boyunca akademisyen öğrenciye gerektikçe yardımcı olur. Tez kabul edildikten sonra öğrenci tezi bir makaleye dönüştürür. Öğrencinin tez danışmanı olan öğretim üyesi makalenin yazılmasına doğrudan katılmaz ama müsveddelerini gözden geçirerek önerilerde bulunur. Makaleyi son haline öğrenci getirir.

Önerilen Çözüm: Öğretim üyesi araştırmada ve makalenin yazılmasında doğrudan görev almamıştır. Öğretim üyesinin danışmanlık sürecinde ve özellikle de makale yazılırken yaptığı öneriler önemli bir katkı sağlamışsa (örn., öneriler öğrenci için yeni bir açılım sağlamış, yani makalenin yaklaşımına katkıda bulunmuş veya bulguların değerlendirilmesi aşamasında makalenin değişik bir yön almasına neden olmuşsa) öğretim üyesi ikinci yazar olabilir.

Yazarların Öğrencilik Sürecindeki Deneyimleri

Bu bölümde yukarıda sunulan örnek durum ve çözümlere katkıda bulunulacağı düşünülen *yazarlar tarafından yaşanmış* deneyimler aktarılacaktır. Aktarılan her iki deneyim de, yayına katkıda bulunan bütün yazarlar tarafından *karşılıklı olarak kabul edilebilir bulunmuş çözümler* içermektedir. İlk örnekte bir yüksek lisans öğrencisi katkıda bulunduğu yayında yazarlık hakkı elde etmektedir. İkinci örnekteyse doktora programına kayıtlı bir öğrenci önce yüksek lisans tezini danışmanı ile yayına dönüştürmekte, daha sonra da çalıştığı projede katkıda bulunduğu bir yayında ikinci yazar bir üçüncü yayındaysa, önce dördüncü yazar olarak belirlenmekte ancak makaleye katkısının artması sonucu ikinci yazar durumuna gelmektedir.

Bilindiği üzere yüksek lisans ve doktora öğrencilerinin çalıştıkları araştırmalar içerisinde katkıda bulundukları yayınlar için yazarlık hakkı elde edememeleri Türkiye'de sık rastlanan bir sorundur. Bu iki örneğin bu sorunun çözümüne yönelik örnekler oluşturacağını umuyoruz.

Örnek 1: Bir öğretim üyesi kültürlerarası araştırmasının kendi kültürüne ait ilk bulgularını bir kongrede bildiri olarak sunmayı planlamaktadır. Bildiride sunulacak çalışmaya bir yüksek lisans öğrencisi[5] de katılır. Öğrenci öğretim üyesi ile birlikte verileri temizler, analiz eder ve bildiri için gerekli tabloları hazırlar. Öğrenci, analizler sırasında ortaya çıkan beklenmedik bazı bulguları açıklamaya yönelik yeni bir görüş ileri sürer ve verileri değişik bir şekilde analiz ederek görüşünü destekler sonuçlar elde eder. Sunulan bildirinin tamamına yakınını öğretim üyesi yazar; tartışma

[5] Bu makalenin ikinci yazarı.

kısmı ise öğrencinin de katılımıyla yazılır. Kongrede sunulan bildirinin ilk yazar öğretim üyesi, ikinci yazarı ise öğrenci olarak belirlenir.

Örnek 2: Yüksek lisans tezinin yayına dönüştürülmesi. Bir öğretim üyesi başlatmak istediği ve araştırma desteği bulduğu boylamsal çalışmasında kullanacağı yöntem için bir ön deneme çalışması yapacaktır. Bu çalışmaya öğretim üyesinin önerisi üzerine bir yüksek lisans öğrencisi[6] kendi tezinin sorularını ekler, boylamsal çalışma için denenen yöntemin geliştirilmesinde çok önemli bir rol oynar ve bu yöntemi tezinde kullanır. Öğrenci tezi hazırlarken öğretim üyesinden önemli ölçüde yardım alır. Öğrenci tezini başarı ile savunduktan sonra tezini yayına dönüştürmeye karar verir. Makaleyi öğrenci hazırlar, öğretim üyesi ise müsveddeleri okuyarak yön belirlemede ve teknik katkılarda bulunur. Yazı dergiye gönderilirken öğrenci ilk yazar, öğretim üyesi ise ikinci yazar olarak belirlenir.

Ortak yayında ikinci yazarlık. Öğretim üyesi kurduğu araştırma ekibine öğrenciyi araştırma asistanı olarak alır. Öğretim üyesi ve öğrenci ön çalışmada geliştirilen yöntemi ve proje ekibinin topladığı ilk dalga verileri kullanarak betimsel bir makaleye başlarlar. Araştırma ekibine ön çalışmadan sonra katılan iki kişi daha makalenin yazılmasına katkıda bulunur. Araştırmaya ve makaleye katkı oranı göz önünde tutularak yazarlık sırası belirlenir. Öğretim üyesi ilk yazar, öğrenci ikinci yazar, doktoralı araştırmacı üçüncü yazar, projedeki diğer araştırma asistanı ise dördüncü yazar olarak belirlenir.

Yazar sırasında değişiklik. Proje sürerken araştırma ekibi birbiri ile ilişkili sorulara yanıt veren bir dizi bildiri ve makale üzerinde çalışmaya başlar. Araştırma ekibindeki kişiler kendi ilgileri doğrultusunda birer makale için öncülük ederler ve ilk yazar olarak belirlenirler. Bu makalelerden biri için öncülüğü doktoralı araştırmacı (*ilk yazar*) ve projedeki ikinci araştırma asistanı (*ikinci yazar*) yaparlar. Katkı oranı göz önünde tutularak projeyi yürüten öğretim üyesi üçüncü yazar olarak belirlenir. Konuya doğrudan ilgi duymayan ama makale için gerekli ve alışılmadık analizleri toplantılarda öneren ve yapan öğrenci ise dördüncü yazar olarak belirlenir.

Makale, gönderildiği ilk dergiden çok uzayan bir değerlendirme sonucu önce değişiklik isteği, daha sonra ise red yanıtı alır. Bu süreç içerisinde ilk yazar ve ikinci yazar araştırma ekibinden ayrılırlar. Projeyi yürüten öğretim üyesi makaleyi red nedenlerini göz önüne alarak yeniden yazmaya karar verir. Makale büyük ölçüde yeniden yazılır, değişik bir yön alır ve yeni analizler ile güçlendirilir. Makalenin son haline yapılan katkılar göz önüne alınarak ve bütün yazarlar ile görüşülerek yazar sırası yeniden belirlenir. Öğretim üyesi ilk yazar, öğrenci ikinci yazar olurken, projeden ayrılan doktoralı araştırmacı ve ikinci araştırma asistanı üçüncü ve dördüncü yazar olarak belirlenirler.

[6] Bu makalenin ilk yazarı.

Kaynaklar

Amerikan Psikologlar Birliği [American Psychological Association]. (1992). Ethical principles of psychologists and code of conduct. *American Psychologist, 47*, 1597–1611

APA Etik Kurulu [American Psychological Association Ethics Committee]. (1983) Authorship guidelines for dissertation supervision. Washington, DC: APA.

Costa, M. M., & Gatz, M. (1992). Determination of authorship credit in published dissertations. *Psychological Science, 3*, 354–357.

Department of Sociology. (1998) Co-authorship between faculty and students in sociology at the University of Pennsylvania. (İnternetten 9 Temmuz 1999'da elde edilmiştir. (www.soc.upenn.edu/academics/grad/authorship.html)

Diener, E. (1998) Editorial. *Journal of Personality and Social Psychology, 74*(1), 1.

Fine, M. A. & Kurdek, L. A. (1993) Reflections on determining authorship credit and authorship order on faculty–student collaborations. *American Psychologist, 48*(11), 1141–1147.

Holaday, M. & Yost, T. E. (1994) Psychology of the scientist: LXVIII. Trends in multiple authorship. *Psychological Reports, 74*(1), 299-303.

Madden, J. F. (1998) Authorship credit in student-faculty publications. *University of Pennsylvania Almanac, 44*, 21. (İnternetten 9 Temmuz 1999'da elde edilmiştir. (www.upenn.edu/almanac/v44/n21/authorship.html)

Netting, F. E. & Nicholscasebolt, A. (1997) Authorship and collaboration - preparing the next generation of social work scholars. *Journal of Social Work Education, 33*(3), 555-564.

Tarnow, E. (1999). Authorship credit in science: Junior physicists' perceptions. *American Physical Society News*. (İnternetten 9 Temmuz 1999'da elde edilmiştir. (www.aps.org/apsnews/0499/049919.html)

Türk Psikoloji Dergisi Özel Sayısı için Çağrı

"Türkiye'de Psikoloji: Bir Değerlendirme ve İleriye Açılım"

Türk Psikoloji Dergisi Yayın Kurulu, Türkiye'de psikolojinin teoride ve uygulamadaki durumu, gereksinimleri ve geleceği hakkında kapsamlı bir tartışmayı başlatmak amacıyla bir özel sayı tasarlamaktadır. Bir yandan psikolojinin hemen her alanında uzmanlaşmanın arttığı, bir yandan da toplumda gerek psikologlarca yapılacak araştırmalara gerekse psikologlarca verilmesi gereken hizmetlere gereksinimin ve isteğin yoğunlaştığı günümüzde, psikologların böyle bir tartışmayı başlatması gerekmektedir.

Türkiye'de, ister akademisyen ister uygulamacı olsunlar, bütün psikologların bir durum saptamasına ve ileriye dönük bir açılıma gereksinim duyduğu kanısındayız. Bu gereksinimin psikolojinin her alanında görev yapan psikologların *doğrudan* katılımı ile tartışılması gerektiği de çok açıktır. Bu nedenle, bu özel sayıda amaçlanan, psikolojinin belli başlı her dalından en az iki uzmanın kendi dallarında psikolojinin Türkiye'de nereye geldiğini gerek olumlu gerekse olumsuz yanları ile değerlendirmeleri, bu alandaki gereksinimleri saptamaları ve geleceğe yönelik önerilerde bulunmalarıdır.

Bu amaçlara ulaşılabilmesi için Türk Psikoloji Dergisi'nin bu özel sayısına gönderilecek her yazının şu özelliklere sahip olması beklenmektedir:

- Konu alınan uzmanlık alanının hem dünyada hem de Türkiye'de geldiği nokta nedir?
- Bu alanda toplumsal dinamikler, hizmet gereksinimleri ve istemleri nelerdir?
- Bu alanda eğitim şu an nasıl yapılmaktadır ve bu eğitim ne derece yeterlidir?
- Bu alanda hangi yönde ilerlemek uygun olacaktır ve atılması gereken somut adımlar nelerdir ?

Bu sayıya yazı göndermesi beklenen psikologlar şunlardır:

- Öğretim üyeleri,
- Araştırmacılar,
- Psikolojik hizmetler veren uygulamacı psikologlar,
- Çeşitli alanlarda uygulama yapmaya çalışan ancak mesleklerini yeterince yerine getiremediğini düşünen psikologlar,
- Lisans sonrası eğitimlerini sürdürmekte olan öğrenciler.

Türkiye'de psikolojinin durumunun bu özel sayıda birçok psikoloğun katılımı ile olabildiğince kapsamlı olarak tartışılmasını sağlamak amacıyla, özel sayıya gönderilen yazılar Türk Psikoloji Dergisi yayın değerlendirme sürecinden geçecektir. Bu süreçte gerek Akademik Danışmanlar Kurulu üyeleri, gerekse alanda çalışan hakemler görev alacaktır.

Bu özel sayı 2000 yılı için tasarlanmaktadır. Bu sayıya gönderilecek yazıları lütfen **en geç 30 Ekim 1999** tarihine kadar Türk Psikologlar Derneğine ulaştırınız.

Özel Sayı için Yazışma Adresi:
Doç. Dr. Serdar M. Değirmencioğlu,
Türk Psikoloji Dergisi Yardımcı Yayın Yönetmeni
Türk Psikologlar Derneği
Meşrutiyet Cad. 22/12, Kızılay, 06640 Ankara.
Tel: (312) 210 51 07; Tel / Faks: (312) 417 40 59
e-posta: serdar-degirmencioglu@metu.edu.tr